

Lajtos Nóra

„ez a korpusz köt össze minket”

„Ma Istenben vagyok,
Bennem van az Isten,
Ma egymásban vagyunk,
Mint a van s a nincsen.”
(Egymásban)

Isten-ember-világ viszonyrendszerét az irodalom mindig is igyekezett „színre vinni”. Aligha találánk szerzőt, akit ne foglalkoztatott volna a transzcendencia gondolatköre, amely később ihletforrássá minősült át. Az efféle lírai alkotások gyakori jellemzője, a dialogicitás, ilyenkor

problémás: „Az »istenes vers« megszólítottja megszólíthatatlan, a beszéd természetszerűleg aszimmetrikus, csak a »teremtett« beszélhet” – állítja Takács Miklós *Ady, Rilke és az „istenes vers”* (2011) című könyvében, aki az „istenes vers” idézőjel-használatának külön fejezetet szentel munkájában. Bár az „istenes vers” műfaji kategória elnevezése problematikus, gyűjtőfogalomként elfogadhatónak tartjuk. (Ahogy például „istenes novella” helyett a „liturgikus novella” terminust Szabédi László használta először, Tamási Áron novelláira alkalmazva a kifejezést).

Ezért, jóllehet ritkaságszámba megy a műfajcsoportos megnevezés valamely mű alcímében, Lackfi János szerteágazó munkásságában mégis fontos „jelzőcölöpként” funkcionál a *Van tüzed?* című verseskötet paratextusában: meghatározza azt a kötetolvasói magatartást, amellyel „érdemes” a szövegekhez közelítenünk. Az egy kötetbe rendezett jelenlegi versválogatás tematikusságá-

nak köszönhetően az így egymás mellé került írások új fénytörésben mutatkoznak meg.

A ciklikus rendezőelvet követve hat szövegblokkba rendezte költeményeit Lackfi János. Az előbb folyóiratokban közölt, majd kötetekben megjelent versek „felszabadítása” egy „újrátöltött” válogatott korpuszt eredményezett, amelyben a költői én igyekszik a Heideggerrel szólva világban-benne-lévő embert (olvasót) transzcendens kérdés-horizontjáról elmozdítani: „*Hol van Isten? / Miért van Isten?*”; „*Itt is, amott is, / ott se meg itt se, / isteni buk-fenc, / épp ez a kincse.*” (*Isten-keresgélő*)

Az első ciklus tizenhét darabja 1999 és 2017 között keletkezett. A hétköznapiság álrüháját magára öltő istenképzetet érhetjük tetten a következő versidézetekben: „*Nem csinált semmit, csak ült / hát gondolhatod, / hogy rohadt fáradt lehet / az idő kezdete óta babrálni / ezzel az egész tetves világgal. / Aztán felállt az Isten, / sóhajtott és elballagott*” – olvashatjuk a *Világ végében*, vagy az *Itt vagyok* című versben szintén az e világba vetett Isten-nel találkozhatunk: „*Képzeld az új szomszédom itt az Isten, / nem hülyéskedem, először én se hittem, / de a kaputelefonon a neve ki van írva.*” A következő versekben a születés és halál misztériumán túl az istenkereső költő hangját halljuk: „*János lettem a keresztségben, Pál a bérma-keresztségben (Május 18.); „nem egészen / tisztességes szándékkal leskelődöm / utánad...”* (*Spicli*); „*szedj szét, rakj össze engemet / csak foglalkozz velem / csak velem / foglalkozz, Istenem*” (*Nyűgös imádság*); „*mégis nyugtalanít, / hogy elszalasztom azt a lenn / rám váró valakit*” (*Kopogtató*); „*Maradjon utánam / alvadt rozsdafolt / glóriájába zárt űr*” (*Hármas*). Virtuóz szójátékairól itt sem mond le a 'homo ludens' Lackfi (pl.: „*sínarany glória*” – *A villamosgarázsba én benéztem*). Az *Örök* című vers párbeszédés szituációt rögzít. A dialógus tárgya Lázár Ervin, akitől szintén nem idegen a nyelvi humor. A szójáték alapja a különféle levek felsorolása, amely az *öröklét* (tárgyragos forma) – *öröklét* (örök élet) homonímiájára futtatja ki a remekbe szabott költeményt. S végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül a cikluscímadó *Hogy fájjon* című verset, amelyben az önmagát

objektív szemmel is szemlélni tudó, ugyanakkor érzelemgazdag és a krisztusi szenvedésben osztozni kívánó költő hangján szólal meg Lackfi János: „*Ki kéne venni / részem a fájdalomból, / s én még a szatyrot is / sápadtan leteszem, / ha vágja a kezem.*”

A második ciklus a találó *Hálaének* címet viseli. Itt azokat a szövegeket rostálta egybe a költő, amelyekben főként a felesége iránt háláját fejezi ki („*Imádkoztunk nejemmel – Gátszakadás; Hány asszony lakik kedvesemben?; „Dicsérlek Uram, / amiért nekem adtad kedvesemet” – Zsoltáros*). A Kosztolányi Boldog, szomorú dalára hajazó *Lavina-dalban*, a *Lovára hajló katonában* és az *Éj-honában* a gyermekekért érzett hála jelenik meg. Meseszerű lényé válik Lackfi tolla alatt Isten alakja, aki „*komótosan fényéveket / lépeget... Csillagcsizmában / egyszerre milliőfelé / indul el sehol sincs / de mindenhová odaér.*” (*Lovára hajló katona*) A *Hálaének* záró versszakában (de pl. a *Két angyalban* is) a többes szám első személyű birtokos személyjelek és igei személyragok mint grammatikai kitevők mutatják az egymáshoz tartozás szent poézisét: „*Azért adott nekem Isten, / hogy minket megdicsőítsen? / Testünk-lelkünk kettős létra, / egymáson mászunk az égbe.*”

A *Dalolás* címet viselő ciklus nyitóversében, az *Isten-keresgélőben* tizenhárom négysoros versszakon keresztül lüktet az adoniszi sor (egy daktilus és egy spondeus kapcsolata). A kitűnő ritmusérzékkel megáldott költő fegyelmezettségére utal még a páros rímű sorok összecsengése. Sehol egy zökkenés, sehol egy félrím, csak igazi, jól megmunkált szöveg, amelynek beszédes címe a vers tárgyáról mindent elárul: „*Hol van az isten? / kis katicában? / hajnali fényben? / kerge cicában?*” A következő vers címe – *Bújócska* – játékos istenkereső magatartást evokál: „*Bújócskázik velünk az Isten, / mindenhol van és sehol sincsen.*” A Mindenható mindentudó „tudását”, képtelen „képességét” is megverseli Lackfi: „*A plafonon is gyalogolhat, / elszopogtathatja a Holdat...*” Két reminiscenciára is találunk példát a versben: az egyik Pilinszky *Egyenes labirintus* költeménye paradoxon sorának – „*milyen lesz / e nyitott szárnyú emelkedő zuhanás...*” – átemelése: „*Elcseréli a fentet-lentet, / repül lefelé, zuhan feljebb*” (kiemelések tőlem: L. N.); a másik József

Attila [Az Isten itt állt a hátam mögött...] kései, 1937. októberi verstördékének újraírása: „Lohol, messzebb a csillagoknál, / ám ha megfordulsz, máris ott áll.” A ciklus legizgalmasabb verse a *Játék minden* címet viseli. A naiv gyermeki perspektíva érvényesül a költemény első felében: „Ám mikor úszni akartam, / Meséskönyvbe becsobbantam, / Átúsztam az Óceánon, / Óperenci / Enciánon, / Nem csorgott víz hacukámon.” A szakrális sík profanizált változata a szöveg második felében tűnik fel: „A mennyei autósztrádán / Stoppolva az Istent várnám, / Meg is jönne Limuzinon...”; „Nincs sofőrje, aki vezet, / Tiltja égi szakszervezet...” A záró strófában szinte észrevétlenül cseng újra a gyermeki hang, ezúttal mint egy dacos kisfiú hangja, melynek záró sora „isteni” remeklés: „Kezem többé meg nem mosom, / Se síkosan, se habosan, / Égi piszok beszennyezhet, / Beszennyezhet, / De Istennel fogtam kezét.” Még egy vershármast érdemes megemlítenünk: *Pásztorok alusznak, Karácsonyi gyertyaláng, Ének Máriáról*. A Kisdéd születésének körülményeit („Bölcső lett a jászol”) megverselő szövegek egyedisége abban rejlik, hogy zeneiségükben, Weöres Sándor-i ritmustechnikájukban (*Ének Máriáról*) is eltávolodnak a hétköznapiságtól, és helyükbe az *Égi Nap*, a csillag, bárka szent attribútumai kerülnek: „Mária, újhold, / Fénypatkó, / Mennyei borral / Telt hordó!” – példa a Weöres-ritmikára. A ciklus záróversének (*Egymásban*) utolsó strófájában a már említett Pilinszky-szöveg önidézetként olvasandó: „Felfelé zuhantam, / Akárki meglesse.” A költői képek is ebben a versben a legintenzívebbek, gondolunk itt a „Mókuskerekedben / Az idő csörömpöl, / Egy marék muzsikát / Szaggatok a csöndből. // A maréknyi hangot / hegyekké kelesztem” hiperbolára.

A negyedik blokk négy verset tartalmaz. A *sajtóérzékeny pápa-paradigma* Ferenc pápa népszerűségéről szóló hosszú prózavers, amelyből például az is kiderül, hogy „[R]ajong a fociért, meghívja kedvenc / argentin csapatát, a San Lorenzót. Megcsókolja / a bőrbeteget, akitől mind undorodnánk. Páпамobilján / elviszi egy körre a down-szindrómás fiatalembert.” A zárlatban az emmauszi tanítványok szólalnak meg, „miután felismerik a mellékük szegődő Jézust.” A szerző ezáltal bevonja a vers értelmezési

tartományába a kérdést, hogy vajon észre vesszük-e Jézus jelenlétét mindennapjainkban.

A *Magán* a Miatyánk szövegének ízekre szedésével hozza mozgásba a kulturális hagyománytért: „*Miatyánk, ki vagy az áram / magasfeszültségű dobozában [...]. // Mindennapi kenyerünket add meg, / ne keseredjünk, akár a vadmeggy... // Bocsásd meg vétkeinket / mosd ki szennyesünket...*” A záró sor értelemszerűen: „mindörökké, ámen.”

Az idő urában reális (tudományos) magyarázatot igyekszik adni a lírai alany a kenyérszaporításra, a csodálatos halfogásra vagy a vízen járásra, felszabadítva ezáltal a hit kegyelmi ajándékát, amellyel csak az ember rendelkezik. Az idősíkok egymásba csúsztatásával releváns válaszokat képes adni a képtelenségnek tűnő krisztusi cselekedetekre. Az apokaliptikus látomásversben, A pusztítás dicséretében „*[V]érré változik a folyók vize, lelelegnek / Mindent a sáskák, hamueső lepi el a termőföldet, / A hegyeket szélfűrészek reszelik ásványi porrá...*”

Éppen tíz éve született versét (*Hét nevezet himnusza*, Vigilia, 2009/10.) a Pécsi Tudományegyetem dékánjának, Heidl Györgynek ajánlja Lackfi János. A strófikus, páros rímű, alliterációkat („*Mintha minden*”; „*Fut, fojt, folyik*”; „*vak végtelen*”), figura etymologicát („*Léte létünk*”) és szóismétléseket („*Bilincset olt, bilincsbe van, / Titkot mutat, titkot fed el*”) tartalmazó szöveg a zeneiség stílusesszöveivel az egyik legdíszesebb „vers-szöttese” a ciklusnak. A *Pál uram lábnyomán ballagtomban szörzött énekek* mottói Esterházy Páltól valók. Az erősen archaizáló versbeszédben a barokk hagyományt örökíti át (*amidőn, üdőtlen*=időtlen; *járdalván, téve, napjoknak, beréped, szörzöl*=szerzel). A *Keringő* ¾-es lüktetése mellett a kéthasábos tördelés külön költői lelemény. A *Kánasztánc* a közismert kánasztáncritmust „verseli meg”, amely átszövi a 16–18. század magyar tánczenei emlékeit is. A *Palotás* pedig az anapesztusok – emelkedő verslábak – patetikusságával, kimértségével ér el kellő stílushatást.

A *Négy variáció* az őselemek számba vételére vállalkozik. A József Attila-i mottóválasztás („*Hosszú az Úristen, / Rövid a szalonna*”

1928) a négy költemény kezdő sorában visszaköszön, anaforikus szerkezetet mutatva: „Hosszú az Úristen, / általmegyünk rajta, / aki szeret, mind vizen jár, de száraz a talpa” (Víz); Hosszú az Úristen, / repülőgép csikja, / foszladó fohászaikat / menny-papírra írja” (Levegő). Ugyanez a szerkesztésmód jellemzi a ciklust záró Zarándokéneket, amelyben a 3., 6., 9. úgynevezett pillérversszakok kivételével a „Ha elmegyünk, hát elmegyünk...” felsor ismétlődik, amolyan beletörődöttséggel viselve földi pályánk végét: „Ha elmegyünk, hát elmegyünk az ég mezőin át, / A lelked ott már úgy lebeg, mint jószagú virág! / Jézus úr, tudod, ki voltam, ints magadhoz engem, / Tiszta tűzzel mind kiegészed, mi rossz ma bennem.” Az Égi létra öt fokában „Jézus életének öt szakaszáról van szó, ezért lehetőség van arra is, hogy az öt seb öt legendáját különböző fokoknak, fejlődési szakaszoknak is értelmezhezzük” (Ijjas Tamás, 2006). A ciklusba felvett Földi-égi című költemény eredetileg a Két Csontváry-dal című szövegegyüttes első darabjaként jelent meg. A cédrus-motívum átszövi a verset: „Csordában él az ember, / Ligetben él a cédrus. / Magányos mind a kettő, / Mint fák hegyén a Jézus.”

A befejező ciklus (Vadonatúj zsoldárok) szövegei zsoldár-képeslapokként állnak a kötet legvégén. Az Urat megszólító zsoldárok hangja annyiféle, ahány szerepbe kényszeríti őket a költő. A hajlékkészítés zsoldára például alkalmi vers: 2017. április közepén került sor a Hajléktalan Jézus szobrának megáldására. Erre az alkalomra született Lackfi János terjedelmesebb alkotása, amelyet fel is olvasott az avatáson. Külön stilisztikai tanulmányt érdemelne a vers, amint a különféle nyelvi regisztereket (archaikus, köznyelvi, argó, gyereknyelv) montírozza: „...de azért mindennek / van határa, odadólsz amellé az árva fickó / mellé, és mindenfélét duruzsolsz / a fülébe, szédíted, hitegeted, mennyei / királysággal kábítod, ezerszer újrapörgeted / vele veszteségeit...” (A hajlékkészítés zsoldára); „nem is lehet mindent / nyilvánartani ebben / a szutykos világegyetemben”; „A kapualjba érve átfut fejedem, [...] / hogy nem nyomtad el a hamutartóban / az erdőtüzet, / hogy feltetted főni a vulkánt, / hogy nem zártad el a háborút, / de ki az ördög tudná mindezt számon tartani, / Uram, ki az Isten?” (Az összekeverés

zsoltára). Az egyedfejlődés szakaszainak verssorokba „tördelése” után a végső konklúzió is kimondatik, mely szerint: *„hopp, az ikra / máris gyermek, hopp, a felnőtt már / öregszik, már öregszik, halva fekszik, / nincs kezdete, nincsen vége, / hull az ifja, hull a véne, víz alatt is, / víz felett is halál terjed, mint a pestis...”* (A menekülés zsoltára). A dadogás zsoltárában az apró rezdülések észrevételére is találunk példákat (*„ne is mondd, csak rebbentsd / meg egy kicsit a diólevelek / szemháját”; „hangyalábnym a fűben”*), amely rezdülésekről a lírikus Lackfi maga beszélt egy interjúban: *„Az apró részleteket továbbra is szeretem, azokban búvik az ördög s talán az angyal is olykor-olykor.”* Mert ki verselné meg, ha nem Lackfi, a csomagolóembert, aki a szófiai reptéren *„kérésre beszövögeti / végtelenhosszú nejlonlepedője / áttetsző lebernyeibe a csomagokat”*, hogy aztán a költővel való azonosságát hozza ki az egészből: *„a költő sem igen más, mint afféle / csomagolóember / bepólyálja a más / kis motyóját valami furcsa / burokba, hogy megmaradjon / épen, / sértetlenül a nagy / repülés utánra mindaz, / ami igazán fontos”* (A csomagolóember zsoltára).” A példasor tovább folytatható A világbaöltözés zsoltárából vett idézettel: *„Uram, minden harkálycsőr koppanása / szög a kézfejedbe, lábfejedbe, / minden fecskenyilallás dárda a szívedbe.” „Moss tisztára engem, Uram, / intelligens mosóporoddal, / és fertelmes zezzugaimból / sűröld ki a véteket!”* – kezdi felütésszerűen A türelem zsoltára című versét Lackfi, akinek „nem nagy ügy” egy mondatba sűríteni az anyagbeli metonímiát a metalepszissel, hogy aztán szakrális mederben tartva a verssorokat, azok révbe érjenek a kötet legvégén: *„és kedves lesz / a te színed előtt / az én áldozatom.”*

Lackfi János fent elemzett líravilágának tágassága – a téma „egyneműsége” ellenére is – megkérdőjelezhetetlen. Akár egy kétirányú nyíl: képes egyszerre mutatni a ’sacra art’ hagyománya és a kortárs világértelmezés felé, miközben nem téveszti el a célkeresztre feszült Krisztust, a célközeget: Istent.